

กระบวนการสร้างสรรค์ผ้าทอไทยวนลับแลสู่การเป็น
ครูช่างศิลปหัตถกรรม: กรณีศึกษา จงจรรูญ มะโนคำ
Creative Process of Tai Yuan Laplae Woven to The Master Craftsmen:
A Case Study of Chongcharoon Manokham

ยศสรณ์ ฝัสนวิ¹

Yotsaran Phatsawee

บทคัดย่อ (Abstract)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผ้าทอไทยวนลับแลและกระบวนการนำไปสู่การเป็นครูช่างศิลปหัตถกรรมของจงจรรูญ มะโนคำ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยวิธีการสำรวจ สัมภาษณ์เชิงลึก และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม จากการศึกษาพบว่าจงจรรูญ 1) มีองค์ความรู้ที่สืบทอดวิธีการทอผ้ามาจากบรรพบุรุษ และได้รวมกลุ่มเครือข่ายช่างทอผ้าขึ้นในชุมชน 2) ได้ฟื้นฟูการทอผ้าขึ้นต้นจกตามแบบคติชนเดิม ต่อมา มีการสร้างสรรค์ผ้าทอจากองค์ความรู้ใหม่ โดยการเลือกใช้วัสดุ ประยุกต์ลวดลาย และการใช้สีที่ต่างจากในอดีต 3) ด้านการอนุรักษ์ ได้สะสมผ้าทอโบราณและสร้างแหล่งเรียนรู้ฯ พิพิธภัณฑ์ผ้าขึ้นต้นจกไทยวนลับแล เพื่อเป็นประโยชน์ต่อสังคม 4) นำเสนอผลงานที่ได้สร้างสรรค์ ภายใต้กิจกรรม “นุ่งขึ้นกินทุเรียน” กระบวนการเหล่านี้ ทำให้เห็นการอุทิศตนให้แก่วงการศิลปหัตถกรรมไทย จนจงจรรูญเป็นที่ยอมรับทางสังคมและได้รับเชิดชูเกียรติให้เป็นครูช่างศิลปหัตถกรรม ประจำปี พ.ศ.2558 จากโครงการของสถาบันส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย (องค์การมหาชน) ผลที่ได้จากการศึกษาสามารถนำไปใช้ขยายความรู้เกี่ยวกับผู้สร้างสรรค์ผ้าทอ ตลอดจนนำไปต่อยอดในเชิงคติชนสร้างสรรค์ได้อีกด้วย

คำสำคัญ (Keywords): กระบวนการสร้างสรรค์; ผ้าทอไทยวนลับแล; ครูช่างศิลปหัตถกรรม; จงจรรูญ มะโนคำ

Abstract

The objectives of this research are 1) to study a creative process of Laplae woven fabric which is created by Chongcharoon Manokam, and to study a process of his journey to become a Master Artisan of Arts and Crafts. The research is applied the

Received: 2023-05-06 Revised: 2023-06-28 Accepted: 2023-06-29

¹ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Faculty of Humanities, Chiang Mai University.
Corresponding Author e-mail: yotsaranp@gmail.com

qualitative research method. The study was conducted by In-depth interviews. In this study was also applied a participant observation.

The results of the study founded that 1) Chongcharoon Manokham has been passionate in Laplae woven fabric. He was inherited the weaving methods from his ancestors and he later formed a waver group in a community. 2) He has revived Pha Sin Tin Chok Tai-Yuan Laplae by remaining the traditional folklore and adding new knowledge in order to create the new process of making Laplae woven fabric. He selected new materials, applied new patterns, and added different colors which are different from the previous patterns in to his new woven fabric. 3) He has collected Laplae woven fabric to build a knowledge learning center and established Pha Sin Tin Chok Tai-Yuan Laplae Museum for the social benefits. 4) He launched the new creation of Laplae Fabric at the event, “Noong Sin Kin Durian.” His devotion for Thai Arts and Crafts has gained acceptance from the society. He was honored to be a Master Artisan of Arts and Crafts in 2015 from the Project of The Sustainable Arts and Crafts Institute of Thailand (Public Organization). The presented findings contribute new facets to the study of textiles creator and may also be of value to other areas of creative folklore studies.

Keywords: Creative process; Tai Yuan Laplae Fabric; Master Artisan; Chongcharoon Manokham

บทนำ (Introduction)

อำเภอลับแลได้ชื่อว่าเป็นเมืองสำคัญทางวัฒนธรรมแห่งหนึ่งของจังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเป็นชุมชนวัฒนธรรมไทยวนเป็นส่วนใหญ่ ชาวไทยวนอาศัยอยู่ในเขตตอนเหนือของอำเภอลับแล งานหัตถกรรมที่ได้รับความนิยมอย่างมาก คือ ผ้าซิ่นตีนจก ที่ถูกสร้างสรรค์และทำขึ้นด้วยมือ โดยอาศัยเครื่องมือและวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ซึ่งเดิมงานหัตถกรรมผ้าทอสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม อีกทั้งยังเป็นตัวบ่งชี้ถึงสถานภาพและแหล่งกำเนิดของกลุ่มชน ซึ่งดูได้จากโครงสร้างและลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้า (ทรงศักดิ์ ปรารค์ วัฒนากุลและแพทรีเซีย ซีสมาน, 2530)

จงจรรยา มะโนคำ เกิดในชุมชนไทยวน บ้านคุ้ม ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้วยความสนใจในงานทอผ้าตั้งแต่เด็ก จึงเริ่มศึกษาและหัดทอผ้า โดยได้อาสาเป็นลูกมือเรียนรู้วิธีการและขั้นตอนการทอผ้าจากมารดา แต่เนื่องจากความเชื่อของคนลับแลที่ไม่ให้ผู้ขายทอผ้า จงจรรยาจึงไม่มีโอกาสได้ทอผ้าในช่วงนั้น และหันไปทำงานที่กรุงเทพฯ เป็นเวลา 10 ปี หลังจากอิ่มตัวกับการทำงานในเมืองใหญ่ จงจรรยาได้กลับมาที่บ้านเกิด เห็นว่าชาวบ้านยังคงทอผ้ากันอยู่แต่

เริ่มน้อยลง จึงเกิดความคิดในการทอผ้าอีกครั้ง เพราะเป็นสิ่งที่จงจรรยารักและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทยวน จงจรรยาได้ฟื้นฟูการทอผ้าลับแลอย่างจริงจัง โดยมีการรวมกลุ่มช่างทอและจัดตั้งกลุ่มทอผ้าขึ้น นำองค์ความรู้ด้านการทอผ้าแบบดั้งเดิมและการย้อมสีธรรมชาติจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวลับแลมาสร้างสรรค์ผลงานผ้าขึ้นต้นจกจนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ตามโครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ในระดับ 5 ดาว ของจังหวัดอุดรธานี และได้รับความนิยมนำไปใช้ในตลาดผ้าทอพื้นเมือง กลายเป็นแรงผลักดันให้จงจรรยาเกิดแนวคิดในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน เพื่อขยายโอกาสให้คนในชุมชน ตลอดจนนักเรียน นักศึกษา บุคคลทั่วไปได้มาศึกษาเรียนรู้วิธีการทอผ้า ไปจนถึงการเรียนรู้เพื่อประกอบอาชีพ

การศึกษาจึงมุ่งเน้นเพื่อแสดงให้เห็นกระบวนการสร้างสรรค์ผ้าทอไทยวนลับแลของจงจรรยา ที่ผ่านการส่งเสริมประสบการณ์ องค์ความรู้ การเตรียมการ และการปฏิบัติงาน จนเกิดผลงานอันเป็นประจักษ์ที่สะท้อนคุณสมบัติของความเป็นศิลปินและได้รับการยอมรับทางสังคม กรณีศึกษาครั้งนี้จะเป็นแรงผลักดันให้ศิลปินรุ่นใหม่ได้พัฒนาต่อยอดผลงานของตนเองซึ่งควรค่าแก่การศึกษาเป็นแบบอย่างสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objective)

1. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผ้าทอไทยวนลับแลของ จงจรรยา มะโนคำ
2. เพื่อศึกษากระบวนการนำไปสู่การเป็นครูช่างศิลปหัตถกรรมของจงจรรยา มะโนคำ

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

งานศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ตามแนวทางคติชนวิทยา ประกอบด้วย การเก็บข้อมูลด้านเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลภาคสนาม จากพิพิธภัณฑ์ผ้าขึ้นต้นจกไทยวนลับแล เพื่อทราบถึงกระบวนการสร้างสรรค์ (Creative Process) และการนำไปสู่การเป็นครูช่างศิลปหัตถกรรมของจงจรรยา มะโนคำ

2.1 การรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสังเกตการณ์ (Observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่ จงจรรยา มะโนคำ ผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าทอชาติพันธุ์ไทยวน และสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านคุ้มและบ้านนาทะเล โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 23 คน

2.2 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive)

2.3 สังเคราะห์และสรุปผลการวิเคราะห์

ผลการวิจัย (Research Results)

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการสร้างสรรค์ผ้าทอไทยวนลับแลของ จงจรรยา มะโนคำ

กระบวนการสร้างสรรค์ผ้าขึ้นตีนจกไทยวนลับแลของจจจธญ เริ่มต้นจากขั้นตอนการบ่มเพาะองค์ความรู้ ที่สั่งสมจากประสบการณ์ชีวิตที่ดำเนินมา และเตรียมการสิ่งต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาให้ตรงจุดเพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการปฏิบัติงาน ที่พบว่าผ้าขึ้นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวโดยผ่านการสร้างสรรค์ลวดลายและการเลือกใช้วัสดุ แต่ยังคงอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมผ้าทอไทยวนลับแล โดยยุคแรกเลือกใช้วัสดุเส้นใยสังเคราะห์ (โพลีเอสเตอร์) และเส้นไหมแท้สีเคมีและสีธรรมชาติ มีการคัดสรรคุณภาพโดยใช้เส้นไหมจากอำเภอปากท่า และเส้นไหมจากโรงงานจุลไหมไทย จังหวัดเพชรบูรณ์ ยุคที่สองใช้เส้นไหมย้อมสีธรรมชาติ มีทั้งลวดลายดั้งเดิมและออกแบบลวดลายใหม่ เน้นลวดลายโบราณสลับสับเปลี่ยนสีสัน รูปแบบการจัดวาง เพื่อให้เกิดเป็นผ้าทอขึ้นใหม่ ซึ่งต่างจากผ้าขึ้นลับแลในอดีต ยุคที่สามเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านสีของผ้าขึ้น มีการคุมวรรณะสี ให้สีผ้าขึ้นมีความนุ่มนวลขึ้น เช่นเลือกใช้สีพาสเทลและสีเอิร์ธโทน ในการทอผ้าขึ้น เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยและความต้องการของผู้บริโภค ยุคที่สี่มีการสร้างสรรค์เส้นใยในการทอ โดยเลือกใช้โลหะเงิน นาก และทองคำบริสุทธิ์ 99.9 เปอร์เซ็นต์ นำมาถักเป็นเส้นใย (ถักเงินและถักทอง) ผ้าขึ้นตีนจกไทยวนลับแลของจจจธญ จึงเป็นงานศิลปหัตถกรรมอันทรงคุณค่า ที่นอกเหนือจากใช้สอยแล้ว ยังมีคุณค่าทางความงาม สะท้อนวัฒนธรรมในอดีตของชาวไทยวนลับแล จนได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในวงการผ้าทอไทย และได้รับรางวัลระดับประเทศมากมาย

ผ้าขึ้นตีนจก เป็นสิ่งที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงออกถึงความเป็นชาติพันธุ์ไทยวนลับแลมาตั้งแต่อดีต เมื่อผ้าขึ้นตีนจก ได้ถูกตีความหมายใหม่ ตามแนวคิด “คติชนสร้างสรรค์” ให้กลายเป็นสินค้าในยุคโลกาภิวัตน์หรือวัฒนธรรมร่วมสมัย ผู้บริโภคจำนวนหนึ่งก็ไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์หน้าที่ใช้สอยมาเป็นอันดับแรก แต่ให้ความสนใจอยู่กับสัญลักษณ์ที่แนบติดมากับผืนผ้า เมื่อพิจารณาคุณค่าของผ้าขึ้นตีนจกที่ผลิตขึ้นใหม่ สามารถนำมาวิเคราะห์ตามคุณค่าทางศิลปหัตถกรรมของ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2535: 57-60) ที่ประเมินคุณค่างานประเภทศิลปหัตถกรรม อย่างกว้างๆ ได้แก่ คุณค่าในการใช้สอย และคุณค่าในด้านความงาม โดยอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1) คุณค่าในการใช้สอย (Functional Value) งานศิลปหัตถกรรมโดยทั่วไปแล้ว จุดประสงค์ของการสร้างสรรค์ประการแรกอยู่ที่ประโยชน์ใช้สอยก่อนที่จะงานศิลปหัตถกรรมจะอำนวยความสะดวกได้อย่างเต็มที่ จะต้องผ่านการใช้งานมาแล้ว อันก่อให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขความบกพร่องเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการในการใช้สอยได้เป็นอย่างดี การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมให้ดีขึ้นนั้น มักจะพัฒนาแก้ไขในองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ คือ การสร้างรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย และการเลือกใช้วัสดุ โดยจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความนึกคิด หรือสัญชาตญาณของมนุษย์ที่พยายามจะแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่ดีที่สุดที่จะทำได้ อย่างไรก็ตาม คุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมแต่เดิมนั้น จะเป็นไปเพื่อการใช้สอยเป็นหลัก ต่อมาเมื่อสังคมขยายตัวออกไปจำนวนประชากรมากขึ้นความต้องการของประชาชนเพิ่มขึ้น ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการทำศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรม จึงเปลี่ยนการทำให้ใช้สอยในครัวเรือน มาเป็นการทำให้ซื้อขายแลกเปลี่ยน หรือผลิตจำหน่ายโดยเฉพาะ ทำให้ประชาชนบางท้องถิ่นไม่ต้องทำ แต่สามารถซื้อหรือแลกเปลี่ยนได้

2) คุณค่าในด้านความงาม (Aesthetic Value) ศิลปหัตถกรรมเป็นเครื่องมือที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประชาชนมาแต่อดีต และการสร้างสรรค์หรือการผลิตก็ได้รับการพิจารณาถึงความเหมาะสม รูปทรง ขนาด ที่จะสามารถอำนวยความสะดวกได้อย่างเต็มที่ แต่ก็มี ความงามและความสะดวกในการใช้สอยด้วย ซึ่งได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้ว ปรับปรุง พัฒนาเรื่อยมา ชนิดวันต่อวันมาหลายชั่วอายุคน นอกจากนี้ คุณค่าในด้านความงามของศิลปหัตถกรรม อาจจะถูกพิจารณาจากองค์ประกอบของสิ่งเหล่านี้คือ ความสมดุล สัดส่วน (Proportion) จังหวะ (Rhythm) ความประสานกลมกลืน (Harmony) ความขัดแย้ง (Contrast) และจุดเด่นในงานศิลปะ (Dominance)

จากการศึกษาตามแนวคิดคติชนสร้างสรรค์ ผ้าทอลับแลเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านและเป็นคติชนประเภทอนุชาฐานะรูปแบบหนึ่ง มีลักษณะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดจากคนรุ่นก่อนมาสู่คนรุ่นหลังหลายชั่วอายุคน และพลวัตปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย หรือมีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในบริบทต่าง ๆ ของสังคมไทย ถือได้ว่าผ้าทอไทยวนลับแลเป็นงานสร้างสรรค์ที่ต่อยอดจาก “คติชนเดิม” ของชาวไทยวนลับแล โดยมีจางจัญญะ มะโนคำ เป็นผู้นำในการออกแบบและสร้างสรรค์งานศิลป์นี้ขึ้นมา ผลงานมีความเป็นศิลปะและความคิดสร้างสรรค์ ทำให้เกิดความประทับใจทางสุนทรียภาพต่อผู้พบเห็น ผ้าทอลับแลจึงเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ที่ถูกตีความหมายใหม่และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่ม องค์ความรู้จึงเป็นส่วนสำคัญในการต่อยอดและสร้างสรรค์ ที่ก่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจน องค์ความรู้เป็นความจริงที่ปรากฏขึ้นจากการสังสมมวลประสบการณ์ของผู้สร้างสรรค์ ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีการได้ยีน ได้เห็น สัมผัส ทดลอง สังเกต จดจำ และรำลึกรู้ จากปรากฏการณ์ธรรมชาติ และปรากฏการณ์ทางสังคม

การต่อยอด ประยุกต์ และตีความหมายใหม่ให้กับคติชนเดิมของจางจัญญะ สามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่มทอผ้า และชาวบ้านในชุมชน องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการนำเสนอผลงานของการสร้างสรรค์ครั้งนี้ คือพื้นที่แลกเปลี่ยน เพราะมีบทบาทในการทำให้เกิดการซื้อขายขึ้นจริง โดยพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนนี้จะมีสองแบบตามลักษณะการแลกเปลี่ยนซื้อขายในสังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งไม่ได้จำกัดพื้นที่การแลกเปลี่ยนเฉพาะร้านค้าที่มีอยู่ตามกายภาพเท่านั้น แต่ยังหมายถึงพื้นที่ที่ไม่สามารถจับต้องได้อย่างเป็นรูปธรรมด้วย คือ พื้นที่ร้านค้าจริงและพื้นที่ร้านค้าแบบออนไลน์

1) ร้านค้าทางกายภาพ หรือร้านค้าที่มีอยู่บนจริงทางกายภาพ มีสถานที่ตั้งแน่นอน มีการนำสินค้าออกมาจัดวาง เพื่อให้ลูกค้าสามารถเดินเข้าไปเลือกชมได้ โดยแบ่งได้ 2 ลักษณะ ได้แก่ ร้านค้าถาวร ตั้งอยู่ที่โซนร้านค้าในพิพิธภัณฑ์ผ้าจีนตีนจกไท-ยวนลับแล และ การออกบูทนิทรรศการและบูทสินค้า เป็นการประชาสัมพันธ์สินค้าที่เข้าถึงลูกค้าได้ง่าย เช่น งานหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) และงานอัตลักษณ์แห่งสยาม เป็นต้น ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี

2) ร้านค้าแบบออนไลน์ หรือร้านค้าในโลกเสมือน เป็นอีกหนึ่งช่องทางของการแลกเปลี่ยนซื้อขายในสังคมยุคปัจจุบัน ตามบริบทแห่งสังคมยุคเทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญที่ช่วยให้เกิดการซื้อขายได้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น เครือข่ายสังคมออนไลน์ ที่เรียกกันว่า “เฟซบุ๊ก”

(Facebook) ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการขับเคลื่อน กระตุ้นให้ธุรกิจการค้าผ้าพื้นเมืองเบ่งบานอย่างรวดเร็ว เพราะนอกจากจะทำหน้าที่ในการเร่งการแลกเปลี่ยนซื้อขายแล้ว ยังก่อให้เกิดการเผยแพร่องค์ความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าและบริการอีกด้วย (อุษา กิตติพันธ์โสภณ, 2557: 1)



ภาพที่ 1 ภาพซ้าย ผ้าซิ่นตีนจกไทยวนลับลแบบดั้งเดิม

ภาพที่ 2 ภาพขวา จงจรรยา มะโนคำกับผ้าซิ่นตีนจกไทยวนลับลแบบสร้างสรรค์

2. กระบวนการนำไปสู่การเป็นครูช่างศิลปหัตถกรรมของ จงจรรยา มะโนคำ

จากการศึกษาแนวคิดคติชนสร้างสรรค์ (Creative Folklore) ของศิริพร ณ ถลาง (2562) ผู้วิจัยสามารถนำกรอบแนวคิดเรื่องคติชนสร้างสรรค์มาอธิบายและใช้เป็นเครื่องมือเพื่อช่วยให้มองเห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยพบว่า ผ้าทอลับลเป็นงานสร้างสรรค์ที่ยอดจากคติชนดั้งเดิมของชุมชนไทยวนลับล โดยจงจรรยา มะโนคำ เป็นผู้สร้างสรรค์ “องค์ความรู้ใหม่” จากการออกแบบและสร้างสรรค์งานหัตถกรรมกลายเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่า การทำงานอย่างต่อเนื่องและความรักเอาใจใส่กับงานที่ทำ จนสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สะสมจากประสบการณ์ให้แก่ผู้สนใจได้ คุณสมบัติเช่นนี้ทำให้จงจรรยา มีความเป็นครูและช่างฝีมือในเวลาเดียวกัน

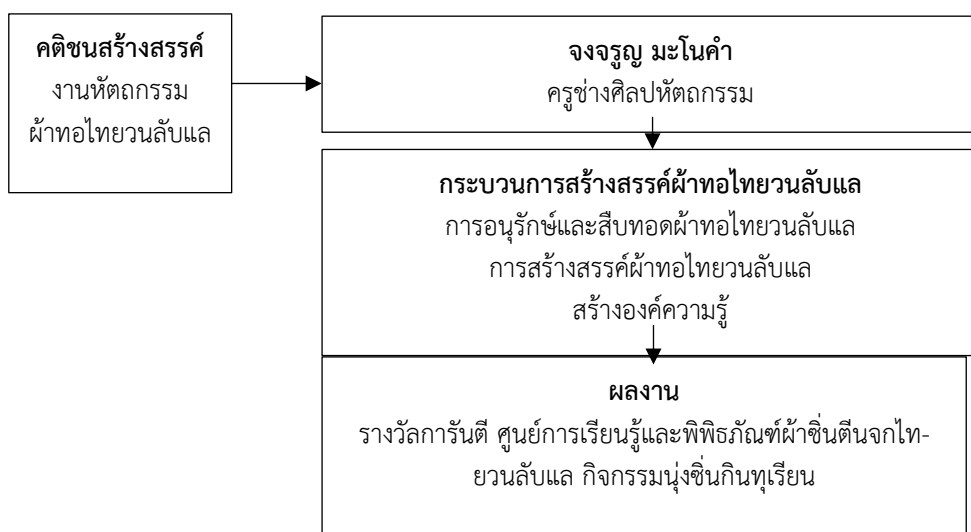
ผลงานที่ประจักษ์ ด้านการอนุรักษ์ ได้สะสมผ้าซิ่นตีนจกไทยวนลับล และพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อเป็นวัตถุดิบแสดงความรู้ จงจรรยาได้เก็บสะสมงานผ้าทอโบราณลับลและจากแหล่งชุมชนใกล้เคียงไว้จำนวนมาก โดยจัดแสดงใน “พิพิธภัณฑ์ผ้าซิ่นตีนจก ไทยวน ลับล” เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจ ไม่เพียงเท่านั้น การทอผ้าแบบโบราณลับลยังเป็นหนึ่งในวิชาเลือกเสรีของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลศรีพนมมาศพิทยากร ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาในพื้นที่อีกด้วย ศูนย์การเรียนรู้ฯ ได้เปิดสอนหลักสูตรต่างๆ เป็นระยะ มีทั้งหลักสูตรการย้อมไหมด้วยสีธรรมชาติ หลักสูตร

การปักหน้าหมอนผา เป็นต้น ด้านการสร้างสรรค์ผ้าทอลับแล ผลงานจากการสร้างสรรค์ผ้าขึ้นตีนจกไทยวนลับแลเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ผ่านขั้นตอนที่ดำเนินมา เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากการบ่มเพาะองค์ความรู้ เตรียมการ และปฏิบัติสิ่ง ๆ นั้นจนสำเร็จ กลายเป็นผลงานผ้าขึ้นตีนจกไทยวนลับแล ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในวงการผ้าทอไทย และสามารถเพิ่มรายได้ให้แก่สมาชิกในกลุ่มทอผ้า ผลงานโดดเด่นนี้ ทำให้ได้รับรางวัลระดับประเทศมากมาย

การสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชนจากศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกิดจากคติชนเดิมมาสร้างสรรค์ ซึ่งการจัดกิจกรรมและการจัดแสดงผ้าทอเป็นผลลัพธ์จากกระบวนการสร้างสรรค์ผ้าทอลับแล ที่ถูกนำเสนอในรูปแบบสร้างสรรค์ องค์ความรู้ใหม่ที่ไม่ใช่แค่เพียงการสืบทอดเพียงเท่านั้น การต่อยอดในบริบทของสังคมยุคโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยว ผ้าทอลับแลเป็นส่วนหนึ่งในการนำเสนอความเป็นตัวตนของชาติพันธุ์ไทยวนที่อาศัยอยู่ในอำเภอลับแล จากบริบทแห่งสังคมไร้พรมแดน การเคลื่อนย้ายของวัฒนธรรมที่ถูกต่อยอดและสร้างใหม่เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงการอยู่รอดของคติชนนี้ เมื่อบริบทของสังคมเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว การเข้าถึงข่าวสารข้อมูลและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่เต็มไปด้วยสื่อหลากหลายประเภท ทั้งสื่อสารมวลชน โซเชียลมีเดีย สื่อเหล่านี้เป็นสิ่งใกล้ตัวและเข้าถึงได้ง่าย สิ่งนี้ทำให้ผู้คนติดต่อกันได้ง่ายขึ้น และขณะเดียวกันคนรุ่นใหม่ให้ความสนใจวัฒนธรรมพื้นถิ่นมากขึ้น เพื่อรองรับผู้สนใจและบริบทแห่งการท่องเที่ยว จงจรรยาได้สร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ขนาดใหญ่ขึ้นในปีพ.ศ.2557 และได้เปิดอย่างเป็นทางการในปีพ.ศ.2558 ชื่อ “พิพิธภัณฑ์ผ้าขึ้นตีนจกไท-ยวน ลับแล”

นอกจากนี้ จงจรรยายังจัดกิจกรรมแสดงผลงานผ้าขึ้นตีนจกไทยวนลับแลขึ้นเป็นครั้งแรกในปีพ.ศ.2562 ภายใต้ชื่อกิจกรรม “นุ่งขึ้นกินทุเรียน” และครั้งที่สองในปีพ.ศ.2565 จัดขึ้นที่พิพิธภัณฑ์ผ้าขึ้นตีนจก ไท-ยวน ลับแล ภายในงานมีการจัดแสดงการเดินแบบผ้าขึ้นตีนจกไทยวนลับแลแบบสร้างสรรค์ที่ออกแบบโดยจงจรรยา การแสดงซอพื้นเมือง ฟ้อนพื้นเมือง เวิร์กช็อป การเย็บผ้าแบบโบราณ อีกทั้งยังสนับสนุนให้ชาวบ้านนำสินค้าพื้นบ้านมาจัดจำหน่าย เช่น สินค้าทางการเกษตร อาทิ ทุเรียนหลง หลิน ลับแล ซึ่งเป็นผลไม้ขึ้นชื่อของอำเภอลับแล จากการริเริ่มกิจกรรมในครั้งนี้ ทำให้กระทรวงการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หน่วยงานท้องถิ่น ได้เห็นความสำคัญและช่วยต่อยอดให้งานนุ่งขึ้นกินทุเรียนเป็นงานประจำปีของอำเภอลับแลอีกด้วย ปรากฏการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้น ทำให้ผ้าทอพื้นบ้านที่ใช้ร่วมกันในท้องถิ่น กลายเป็นสินค้าที่มีคุณค่าและเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชนอีกด้วย

จากองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมผ้าขึ้นตีนจกไทยวนลับแลที่พัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ทำให้จงจรรยาเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้นี้ได้อย่างสมบูรณ์ จนในที่สุดได้รับเชิญเกียรติจากศูนย์ศิลปาชีพพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) ปัจจุบันคือ สถาบันส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย (องค์การมหาชน) พระราชกฤษฎีกาจัดตั้ง เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2564 ให้เป็นครูช่างศิลปหัตถกรรม “ผ้าขึ้นตีนจก” จังหวัดอุตรดิตถ์ ประจำปี พ.ศ.2558



แผนภูมิที่ 1 แผนภูมิแสดงกระบวนการนำไปสู่ครูช่างศิลปหัตถกรรม

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

ผลจากการวิจัยครั้งนี้ ได้ช่วยต่อยอดองค์ความรู้ทางด้านล้านนาศึกษา ได้แก่ กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมไทย โดยจงจรรยา มะโนคำ ครูช่างศิลปหัตถกรรม ผู้อุทิศตนให้แก่ผ้าทอไทยวนลับแล จนทำให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ซึ่งนำไปสู่ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ แต่ก็ยังพบว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้สร้างสรรค์ผ้าทอ ยังมีพื้นที่ว่างที่ยังไม่ได้ศึกษาอีกหลายแง่มุม ในบริบทของสังคมร่วมสมัย วัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้านได้เติบโตขึ้น จนทำให้สามารถนำไปใช้ผลิตสร้างสรรค์ผลงานต่างๆ ออกมาอย่างมากมาย กรณีศึกษาผู้สร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรม จึงเป็นแนวทางการศึกษาที่มุ่งเน้นศึกษาตัวบุคคลที่ช่วยให้เห็นกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ให้ชัดเจนขึ้น

จงจรรยา ผู้มีใจรัก ผู้สั่งสมประสบการณ์และคลุกคลีกับผ้าทอมาเป็นเวลานานตลอดจนมีทักษะและความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สร้างสรรค์มาร่วม 2 ทศวรรษ จนได้รับการยอมรับจากวงการผ้าทอไทยว่าเป็นผู้มีความสามารถในด้านการทอผ้าที่มีฝีมือและมีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง จากการฝึกฝนและความรักความเอาใจใส่กับงานที่ทำ จนในที่สุดได้รับเชิญเกียรติให้เป็นครูช่างศิลปหัตถกรรม ประจำปี พ.ศ.2558 จากสถาบันส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย (องค์การมหาชน) ประเภทเครื่องทอ จนเกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ตามมา เช่น การถูกการันตีจากผู้บริโภคว่าผ้าทอที่สร้างสรรค์โดยจงจรรยามีคุณภาพ งดงาม และเป็นงานฝีมือระดับครูช่าง อาจกล่าวได้ว่าสถานภาพทำให้เกิดความพึงพอใจต่อผู้บริโภค จากองค์ความรู้ในการจัดการภูมิปัญญาทางด้านศิลปหัตถกรรมของจงจรรยา ที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบซึ่งเป็นการเรียบเรียงและสังเคราะห์องค์ความรู้มาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน การพัฒนาต่อยอดนี้ ทำให้เกิด “องค์ความรู้ใหม่” ตามแนวคิดคติชนสร้างสรรค์ โดย “จงจรรยา มะโนคำ” ปราชญ์ของชุมชนที่มีความชำนาญการ เป็นบุคคลสำคัญในการจุดประกายและ

พัฒนางาน ซึ่งได้แสดงผลสัมฤทธิ์ของการจัดการภูมิปัญญา ให้เห็นในรูปแบบของผลผลิตทางศิลปหัตถกรรมที่เพิ่มขึ้น เห็นระดับรายได้ของประชาชนในชุมชนเพิ่มขึ้น และมีภูมิคุ้มกันตนเองต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้บริบทของสังคมนิยม-วัตถุนิยมและการท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1) งานศิลปหัตถกรรมอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคม จำเป็นต้องศึกษาพลวัตอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากศิลปหัตถกรรมเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการพัฒนา ต่อยอด ให้ดำรงอยู่ได้ในบริบททางสังคมร่วมสมัย ตามแนวคิด “คติชนสร้างสรรค์”

2) การศึกษาเกี่ยวกับผ้าและการแต่งกายของชาติพันธุ์ไท ควรได้รับการให้ความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากผ้าเป็นวัตถุวัฒนธรรมที่มีความใกล้ชิดมนุษย์มากที่สุด จึงสามารถสะท้อนค่านิยมความคิดและจารีตประเพณีของมนุษย์ในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี อันจะนำไปสู่การศึกษาประวัติศาสตร์สังคมที่มีมิติ มีมุมมองที่หลากหลายมากขึ้น

3) สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรม ยังมีผลงานของศิลปินอีกหลายท่านที่ควรได้รับการศึกษา อาทิ ศิลปินแขนงอื่น ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีผลงานที่น่าสนใจ ตลอดจนงานของศิลปินรุ่นใหม่ที่มีมุมมองที่แตกต่างตามยุคสมัย หากได้มีการศึกษาย่อมจะช่วยให้เข้าใจกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมได้ครอบคลุมมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง (References)

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และ แพทรีเซีย ซีสมแมน. (2530). *ผ้าล้านนา: ยวน ลื้อ ลาว*.

เชียงใหม่: โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิบูลย์ ลิ้มวรรณ. (2535). *ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: บ้านหนังสือ

ศิริพร ณ ถลาง. (2562). *“คติชนสร้างสรรค์” บทสังเคราะห์และทฤษฎี*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

อุษา กิตติพันธ์โสภณ. (2557). *อิทธิพลของการรับรู้ตัวตนบนเครือข่ายสังคมที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อสินค้าเครือข่ายสังคมออนไลน์*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.